

Michał Chłopowiec

"Abendmahl", E. Lessing, Göttingen 1993 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 5/1, 146-149

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

K. Wolny zajmuje się postmodernistycznymi następstwami rezygnacji z filozofii przyrody.

Książkę kończą opracowania poświęcone zagadnieniom liturgicznym: świętowaniu niedzieli (H. J. Sobeczko), lekcjonarzowi do Mszy św. dla dzieci (R. Pierskała), chorału gregoriańskiego (J. Waloszek) i muzyki barokowej przełożonej na kościelną *missa concertata* (R. Pośpiech).

Gdyby niniejsze omówienie sprowadzić do najprostszego podsumowania, to powiedzieć by można, że obok szczegółowych walorów treściowych ważną cechą książki jest zebranie na jednym miejscu aktualnych tematów diskutowanych w teologii moralnej. W takim sensie także w duszpasterstwie spełniać ona może rolę podręcznego kompendium.

ks. Michał Chłopowiec

E. L e s s i n g, *Abendmahl* (Ökumenische Studienhefte, 1), Göttingen 1993, ss. 133.

Jest to jedna z ciekawszych wydawanych przez Evangelischen Bund pozycji z serii opracowań monograficznych (poświęconych takim zagadnieniom jak duchowość, chrzest, urząd) ujmujących sakrament eucharystii w aspekcie ekumenicznym. Książka stawia sobie za cel dokonanie bilansu uzgodnień teologicznych (z odwołaniem się do opublikowanych dokumentów) dotyczących Eucharystii w dialogu pomiędzy wielkimi Kościołami: luterzańskim, reformowanym, katolickim, anglikańskim i prawosławnym, przy czym autor jako protestant głównym punktem odniesienia czyni spojrzenie reprezentowane przez teologię ewangelicką. Rozpracowanie tematu rozłożone jest na trzy etapy. Na pierwszym z nich przedstawiony został sposób rozumienia eucharystii w poszczególnych kościołach z uwzględnieniem właściwych im niuansów. Na etapie drugim metodą czynionych komentarzy do ważniejszych dokumentów poświęconych tematowi pokazane zostały pojawiające się w dialogu problemy i ewentualne propozycje rozwiązań. Najważniejsze rozbieżności dotyczą oczywiście kwestii dogmatycznych dzielących Kościoły, co widoczne jest w fakcie, że interpretacje nie tylko nie są zbieżne, lecz się sobie przeciwstawiają, a nawet wzajemnie się wykluczają.

W ostatnim członie autor podsumowuje wyniki prowadzonego dialogu i przedstawia poszczególne zagadnienia w perspektywie dalszych prac. Fakt centralnego miejsca Eucharystii w życiu Kościołów, a więc pozostawanie także w centrum chrześcijańskiej teologii sprawia, że dokonywane w jej ramach zbliżenia stanowią miernik zgodności stanowisk również w innych kwestiach. Nie ujmując niczego wadze trudności stanowiących przedmiot dyskusji teologów autor docenia rolę tworzonego w spotkaniach klimatu wzajemnego otwarcia ułatwiającego porozumienie także w pojęciowych niuansach. Wskazuje on na modalności materii, w której dokonano postępu (np. w kwestii używanego w poszczególnych Kościołach nazewnictwa: *Abendmahl* – Ostatnia Wieczerza, *Herrenmahl* – Wieczerza Pańska,

Eucharystia, terminologii symbolizującej wcześniej podziały, obecnie zaś stanowiącej dziedzictwo dialogów). Z drugiej strony przedstawiciele reprezentowanych wyznań przyznają, że teologie poszczególnych Kościołów nie są wolne od spojrzeń jednostronnych, o konstrukcjach tylko pozornie jednorodnych, nie wolnych od nieporozumień. W takim kontekście potrzeba spojrzenia na zagadnienie z pozycji innych teologii jawi się jako oczywistość.

Autor z dużą swobodą się porusza w prezentowanym materiale, co świadczy o dobrej znajomości przedmiotu: przedstawia gradacje dyskutowanych prawd, łączy je w ciągi przyczynowe, przewiduje konsekwencje rozwiązań dla przekonanych już wyrażonych i dostrzega trudności rzutujące na pozostałe człony przyjętej doktryny.

Do ważniejszych wątków utrudniających porozumienie Lessing zalicza powiązanie doktryny ze środowiskiem kulturowym, uwarunkowaniami historycznymi czy siłą stawianych akcentów wspartych racjami polemicznymi i odczuwanym zagrożeniem dla wyznaniowej tożsamości. Dobrą ilustracją w Kościołach Zachodu (gdzie teologiczne pojęcia tworzą się w atmosferze urzeczowiania założeń teoretycznych) jest ich koncentrowanie się przy temacie Eucharystii na problematyce Chrystusowej obecności oraz Ofiary i Komunii pod dwiema postaciami. Nadzieję rozwiązań powstałych kwestii niosą wg autora teologiczne refleksje nad tajemnicą Trójcy Świętej. Słabości spojrzeń protestanckich w chrystologii upatrywane są w mało pogłębionym spojrzeniu na relacje pomiędzy Słowem biblijnym i jego przekazem w Tradycji. Temat epiklezy najlepiej rozpracowany w prawosławiu staje się mniej jasny w zestawieniu z kwestią daru i osoby oraz w relacjach pomiędzy wydarzeniem eucharystycznym jako całością i momentem konsekracji. Najtrudniejszym niewątpliwie problemem jest teologia Ofiary. Jakkolwiek wszyscy są zgodni co do faktu składania jej przez zjednoczoną z Chrystusem wspólnotę, gdzie umożliwia On danie odpowiedzi w ofiarującym czynie, to niejasność pojawia się przy określeniu stosunku pomiędzy Eucharystią, jako darem dla wspólnoty jednostki z jednej, a ofiarującym działaniem wspólnoty z drugiej strony.

Poczynione uwagi uwzględniają układ tematyczny książki. Treść jej jest mocno skondensowana, tak że bardziej schemat hasłowy niż merytoryczny stwarza możliwość przejrzystego przedstawienia poruszanych zagadnień. Odzwierciedla on prawdopodobnie również lepiej zamierzenia autora, który omawianej problematyce wytycza raczej kierunki rozwiązań niż chce z niej stworzyć zamknięty system.

ks. Michał Chłopowiec

Ks. P. G ó r a l c z y k, *Powtórne związki małżeńskie w teologicznym i etycznym świetle*, Ząbki 1995, ss. 232.

Druga dopiero, jak się wydaje, książka na rynku polskim (po *Tęsknota i głód. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, red. M. Pacuszkiewicz, M. Topczewska-Mycielska, W. Wasilewski, Warszawa 1993) poświęcona w całości koś-

cielnemu spojrzeniu na sytuację wiernych żyjących w niesakramentalnych związkach małżeńskich, tym razem od strony teologiczno-moralnej. Praca stanowi próbę poszukiwania odpowiedzi na wezwanie sformułowane w adhortacji *Familiaris Consortio* (nr 84) Jana Pawła II z początków jego pontyfikatu (1981). Dokument podnosi temat sytuacji ludzi wierzących zamkniętych w getcie niemożności uczestniczenia w pełnym życiu Kościoła z racji kanonicznej nieważności ich małżeństwa. Ton dramatyczny apelu Papieża zdaje się odpowiadać nierzadko cichym lecz także przybierającemu formę protestu krzykowi wierzących, w ich odczuciach pokrzywdzonych przez los, który im nie pozostawił pola do naprawienia nieprzewidywalnych często błędów. Autor eksponuje istotną część apelu wyrażoną w słowach: „Razem z synodem wzywam gorąco pasterzy i całą wspólnotę wiernych do okazania pomocy rozwiedzionym, do podejmowania z troskliwą miłością starań o to, by nie czuli się oni odłączeni od Kościoła, skoro mogą, owszem, jako ludzie wierzący powinni uczestniczyć w jego życiu”. Tak sformułowane wezwanie nie ma charakteru gestu litości czy sprowadzonej do poziomu jałmużny koncesji, lecz stanowi wyjście Kościoła na przeciw będące prostą konsekwencją jego zbawczego posłannictwa skierowanego do wszystkich poruszonych wolą nawrócenia i życia Ewangelią.

Książka składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy z nich („Sytuacja kryzysowa małżeństwa i rodziny”) ma charakter diagnozy obecnego stanu z celem ukazania utrzymujących się tendencji i wskazania na przewidywalne trendy. Diagnoza ta stanowi punkt odniesienia dla refleksji pastoralnych. Uzyskany obraz jest rezultatem przynajmniej kilku punktów widzenia

Tło zagadnienia tworzą dane statystyczne ilustrujące dynamikę rozwodów w Polsce po 1945 r. Autor podejmuje się również wyjaśnienia przyczyn zwłaszcza w przypadkach, gdy w przebiegających procesach zaznaczają się gwałtowne zmiany, pozornie niespodziewanie odbiegające od przewidywanych norm. Ujęte zostały również czynniki psychologiczne rozpadu małżeństw i konsekwencje wychowawcze degradacji odniesień małżonków do siebie, w takim wymiarze, jak dadzą się one ująć w liczby.

Przyczyny wpływające na rozkład więzi małżeńskich pokazane są z dwu niejako stron: najpierw w kategoriach niedojrzałych decyzji przy akcie wyboru partnera, aby uzyskane dane skonfrontować z kolei z badaniami socjologicznymi ukazującymi najczęstsze przyczyny rozwodów. Na tle tak zarysowanej panoramy autor formułuje odnośne postulaty pastoralne (choć dyskusyjne wydaje się umieszczenie na tym właśnie miejscu tego punktu, który opracowany w oparciu o inną metodę czyni wrażenie przypadkowo wtrąconego). Część opisową kończy pokazanie rozterek duchowych ludzi odgrodzonych niesakramentalnym małżeństwem od udziału w pełnym życiu wspólnoty chrześcijańskiej, zwłaszcza zaś w pełni daru Eucharystii.

W drugim rozdziale przedstawione są doktrynalne argumenty przemawiające za przyjętą przez Kościół Katolicki dyscypliną wykluczającą powtórzenie małżeńskiego przymierza wobec drugiej osoby, gdy nie wygasło ono jeszcze wobec pierwszej (przez stwierdzenie nieważności, śmierć itp.). Punktem wyjścia są dowody biblijne. Pomost pomiędzy rozumieniem dawnym a dzisiejszą praktyką stanowią opinie

cytowanych pisarzy kościelnych. W tle doktrynalnym umieszczone są wymogi prawa kanonicznego.

Jednolita praktyka Kościoła katolickiego została dalej zestawiona z dyscypliną obowiązującą w prawosławiu, gdzie powtórne małżeństwa posiadają wprawdzie różny status, co nie zmienia jednak faktu, że stosowana tam interpretacja jest o wiele łagodniejsza (trochę brakuje w tym rozdziale nawiązania do przynajmniej ważniejszych argumentów, choćby tylko z pozycji polemicznych, za powtórnym zawarciem związku małżeńskiego w kościołach protestanckich). Trzeci rozdział ma charakter czysto teologiczny i ogranicza się do refleksji nad małżeństwem w jego relacji do misterium Kościoła. Jeżeli więc jest ono przymierzem miłości, to także w swojej formie nie sakramentalnej ma udział w budowaniu Królestwa, choćby na zasadach podanych w *Lumen Gentium* określających przynależność do zbawczej wspólnoty innych wyznań i religii czy ludzi dobrej woli. Takie naświetlenie zagadnienia pozwala na sformułowanie pytań dotyczących relacji pomiędzy oddaniem partnerskim w małżeństwie niesakramentalnym i źródłem nadprzyrodzonej miłości ucieleśnionym w Eucharystii.

Ostatni rozdział podsumowuje dane wynikające z refleksji nad wcześniej postawionymi problemami z jednej strony, z drugiej zaś stanowi zachętę do nowych przemyśleń. Wymóg duszpasterskiego wyjścia Kościoła do zepchniętych, z własnej winy lub nie, na margines jego życia członków jest wezwaniem do nowych inicjatyw, tym bardziej że problem staje się coraz bardziej palący ze wzrastającą liczbą ludzi nim dotkniętych.

ks. Michał Chłopowiec

Andrzej Bronk, *Nauka wobec religii (teoretyczne podstawy nauk o religii)*, TNKUL, Lublin 1996, ss. 252.

W ostatnich dziesiątkach lat wzrosło ogromnie w nauce zainteresowanie religią. Rozwinęły się treściowo i zakresowo uprawiane już od dziesiątków lat dyscypliny zajmujące się religią. Pojawiły się także nowe gałęzie wiedzy o religii. Wzmogła się także refleksja nad samymi naukami o religii. Podjęli ją głównie metodologowie i filozofowie nauki. W swoich badaniach próbowali ukazywać teoretyczne podstawy nauk o religii. Wśród metodologów o takim podejściu wybija się ostatnio w Polsce ks. Andrzej Bronk, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Warto przypomnieć, że jest on uczniem zmarłego w roku 1986 ks. prof. Stanisława Kamińskiego, znakomitego metodologa, logika i filozofa, współtwórcy Lubelskiej Szkoły Filozofii Klasycznej. Jego to zresztą pamięci i ks. prof. Wilhelma Schmidta poświęcił autor sygnalizowaną tu książkę.

Praca ks. Bronka ma trochę mylący tytuł. Autor jednak wyjaśnia we Wprowadzeniu, że „tytułu książki, *Nauka wobec religii*, nie należy rozumieć – w duchu pozytywizmu – jako chęci wyłożenia złożonego problemu stosunku nauki do religii, lecz – zgodnie z podtytułem – jako namysł nad naukami religiologicznymi” (s. 9).